Inna Negrescu-Babuş

CÂTEVA ASPECTE PRIVIND CONTACTELE LINGVISTICE ROMÂNO-SLAVE

După părerea mai multor cercetători, studiul ştiinţific al contactelor şi influenţelor reciproce dintre limbile slave şi română au început odată cu apariţia lucrărilor lui Fr. Miklosich, urmat de B. Kopitar, B. P. Hasdeu, Gh. Mihăilă etc. Procedeul acestor cercetători a fost acela de a prezenta elementul slav în bloc, nediferenţiat.

Acest fenomen va fi depăşit mult mai târziu prin desprinderea din masa elementului slav din română a fondului de origine est şi nord-slavă şi opunerea lui celui mai vechi sud-slav (bulgar).

O primă încercare în această problemă se datorează grupului de la Leipzig, a lui G. Weigand, care semnalează faptul că limbile slave trebuie luate în seamă în mod concret pentru cercetarea elementului slav din dacoromână şi din dialectele acestuia. Astfel, pentru dacoromână sunt precizate ca surse: bulgara, sârbo-croata, ucraineana, rusa (influenţa polonezii fiind apreciată ca foarte redusă).

Studiul ştiinţific sistematic al contactului cu slavii începe abia în deceniul al 3-lea, odată cu apariţia importantei lucrări a lui Herman Bruske [1]. Studiul apărut în 1921 ne pune la dispoziţie mai multe criterii referitoare la diferenţierea elementelor slave din limba română.

Contactul romanicilor de răsărit cu slavii este cel romano-bulgar şi a început prin sec. al IV-lea şi s-a încheiat în secolul al XIII-lea, iar consecinţele lui pentru romanici vor fi extraordinar de complexe şi profunde. În această ordine de idei, distingem două etape în procesul de contact romano-bulgar.

I. Sec. IX-X. Această perioadă reprezintă pentru romanici ultimele două secole ale epocii de comunitate şi se caracterizează prin contactul slavilor bulgari cu populaţia romanică răsăriteană. Aceasta din urmă locuia mai ales în zona Iscâr-Timoc, în zona Serdicăi, în Moesia Superioară şi la nord de Dunăre. Trebuie să menţionăm că la acea vreme romanicii reprezentau, mai mult sau mai puţin, o comunitate destul de compactă. Argumentul principal al acestei ipoteze îl constituie fondul lexical actual. Este de remarcat faptul că asemenea elemente de vocabular sunt atestate şi în istroromână, ceea ce demonstrează că, prin sec. IX-X, romanicii apuseni mai formau încă un corp comun cu celelalte grupuri de romanici.

II. Sec. XI-XIII. Se caracterizează prin dispersarea definitivă a masivului etnolingvistic romanic. La sf. sec. X aromânii, de exemplu, se aflau deja în Grecia. Graiul lor va păstra fondul de cuvinte slav-bulgar, asimilat de idiomul romanic în epoca de comunitate. De aceea numărul cuvintelor slave vechi din aromână este destul de mic. Grupul romanic dunărean (septentrional) în schimb, nu va părăsi spaţiul romanic, continuând să populeze, ca şi mai înainte, regiunile de deal şi munte ale Podişului Carpatic.

BDD-A6620 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:47 UTC)

Astfel, romanicii nord-dunăreni vor intra în contact cu slavii bulgari şi în condiţiile nou-apărute după sciziune, până când aceştia din urmă, prin faza de bilingvism, vor fi asimilaţi de populaţia romanică.

În această ordine de idei, amintim că slavii bulgari sunt atestaţi suficient din punct de vedere documentar. Primul lor stat din sec. IX-X includea jumătatea de est şi unele spaţii sud-vestice din Peninsula Balcanică, precum şi anumite teritorii nord-dunărene. Astfel, dintr-o cronică bizantină aflăm că în anul 813 Ţaratul Bulgar mută (transferă) în Câmpia Valahă 40 de familii greceşti făcute captive în urma cuceririi Adrianopolului. Un alt document ne relatează că prin sec. IX, mai exact în 892, Bulgaria posedă sute de sate în Transilvania. În regiunea discutată, în aceeaşi epocă, îi semnalează pe slavi (şi pe romanici) letopiseţul vechi rus al lui Nestor *Повесть временных лет*, precum şi lucrarea *Gesta Hungarorum*, scrisă de un autor anonim ce avea funcţia de notar al regelui maghiar Bela III. Desigur, supremaţia Ţaratului Bulgar asupra teritoriului respectiv nu avea numai un caracter politic, deoarece în perioada respectivă populaţia veche slavă nord-dunăreană îşi mai păstra încă individualitatea etnică, romanizarea ei producându-se mult mai târziu. E. Petrovici a arătat că în aria cercetată se constată toponime create de slavi ca: *Glimboca, Dâmbova, Lânga, Zlaşti, Medvejde* etc. Astfel de nume pot fi întâlnite mai ales în jumătatea sudică a spaţiului romanic. Aici existau şi aşezări de-ale slavilor pe care unele izvoare îi denumeau „daci”.

Viaţa spirituală a slavilor bulgari este şi ea destul de bine cunoscută. Astfel, o însemnătate mare a jucat apariţia scrisului slav şi adoptarea de către aceştia a creştinismului.

Cercetările efectuate arată că după contactul latino-protoslav urmează o perioadă în care legăturile dintre cele două comunităţi aproape că nu se mai manifestau. Începând însă cu hanul Crum (a. 802-814), Statul Bulgar va evolua vertiginos. În componenţa sa va intra şi spaţiul romanic, adică fostele provincii Moesia Superioară, Moesia Inferioară şi Dacia Traiană cu teritoriile vecine de est, eventual porţiuni ale lor. Unele zone ale spaţiului indicat erau populate de slavi bulgari. Totuşi despre un contact dintre romanici şi grupul slav dat se poate vorbi nu mai devreme de ultimele decenii ale sec. IX, când populaţia slavă bulgară, în ansamblu, va începe să treacă la creştinism şi să adopte noua religie. Considerăm că în aceste condiţii iau naştere fenomene de simbioză şi bilingvism româno-bulgar. Iniţial, contactul cu slavii bulgari are loc într-o perioadă când romanicii formau încă un masiv etno-lingvistic comun. Odată cu sciziunea romanităţii răsăritene, etapa indicată, de aproximativ un secol, se va încheia cu anumită intensitate mai ales la nord de Dunăre. Şi întrucât după căderea Ţaratului Bulgar (1018) această regiune nu se va mai subordona puterii hanilor de la Plisca sau Resava (care nu mai există), rolurile celor două popoare conlocuitoare se vor schimba radical. În aceste condiţii, grupul romanic, fiind şi cel mai numeros, se va dezvolta foarte repede. Astfel, romanicii nord-dunăreni vor începe să se afirme în istorie ca un factor politic important. Într-adevăr, potrivit cronicii ungare amintite mai sus, una dintre căpeteniile formaţiunilor statale din Transilvania (supusă mai târziu de unguri), pe nume Gelu, era vlah, adică român (în original – *quidam Vlachus* „un oarecare român”). Principatul său (probabil, mai multe uniuni de obşti sau „ţări”) era populat de romanici şi de slavi şi cuprindea partea centrală a Podişului Ardelean. Notarul regelui maghiar aminteşte în lucrarea sa despre încă două principate – unul condus de Menumorut

BDD-A6620 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:47 UTC)

(între Someş şi Mureş) şi altul condus de Glad (în actualul Banat). Din sursa citată aflăm că oastea lui Glad, care opunea rezistenţă unităţilor ungureşti pe Timiş, era compusă din pedestraşi şi călăraşi cumani, bulgari şi vlahi. Faptul că prin sec. X-XI Platoul Carpaţilor era populat în special de romanici şi de slavi şi că pe Dunăre îşi aveau locul de trai triburi turanice e susţinut şi de alte izvoare, astfel încât analele la care ne referim redau realitatea de facto. E vorba despre perioada când Ţaratul Bulgar e pe cale de a se descompune sau căzuse deja (a. 971-1018). Unii dintre principii amintiţi mai sus nu întrerupseseră încă legăturile cu Bulgaria balcanică. Despre Glad, de exemplu, se spune că era originar din Vidin, iar despre urmaşul acestuia, Ahtum, o altă scriere medievală – *Legenda sfântului Gerard* – relatează că a fost botezat în credinţa ortodoxă în aceeaşi localitate.

Aşadar, premisele unui contact intens al romanicilor răsăriteni cu slavii bulgari se creează abia către finele sec. al IX-lea. După sciziunea comunităţii romanice, deci aproximativ începând cu anul 1000, legături multilaterale şi profunde cu etnia slavă dată va avea mai ales grupul daco-roman. Asemenea relaţii, de amestec etnic şi bilingvism, vor persista până către mijlocul sec. XIII, când romanizarea slavilor nord-dunăreni se va încheia. Evoluând progresiv, daco-romanii, în deceniile de mijloc ale sec. al XIV-lea, îşi vor organiza state proprii.

Convieţuind mai multe secole cu populaţia bulgară, romanicii vor prelua de la ea elemente de cultură materială şi spirituală, modele de organizare a unor instituţii politice etc. Totodată, aşa cum am mai observat, limba romanicilor va asimila pe parcursul acestei perioade un însemnat fond lexical slav bulgar, precum şi unităţi slave bulgare ce ţin de alte niveluri. Aici ne vom opri asupra unor fapte ce reflectă condiţiile speciale de pătrundere a împrumuturilor slave în idiomul romanic, ca urmare a procesului de bilingvism.

Mai întâi, vom sublinia că realiile, diverse obiecte, ce poartă denumiri slavo-bulgare în graiul nostru, sunt foarte numeroase. Ar fi însă riscantă, chiar lipsită de temei, afirmaţia fără rezerve conform căreia toate noţiunile respective ne-ar fi venit de la slavii bulgari, că acestea din urmă nu ar fi fost cunoscute romanicilor până la contactul lor cu populaţia slavă bulgară. E necesară o interpretare a faptului lingvistic. Problema care apare este de a se face distincţia între termenii care aduc obiecte de inovare în viaţa romanicilor şi cei ce implică o altă explicaţie.

Investigaţiile ne conduc, de fapt, la câteva constatări de ordin general. Una dintre asemenea constatări ar viza situaţia în care cuvântul e împrumutat pentru că, într-adevăr, reflectă ceva nou. Exemple ce ar ilustra cazul dat ne oferă terminologia feudalismului, orânduire care, după cum se ştie, la romanici, iniţial, va fi impulsionată de sistemul social represiv bulgar. De exemplu, domeniul pe care boierul avea drept exclusiv de a judeca, de a ridica impozitele etc., fără vreun amestec din partea domniei, la noi purta mai ales denumirea slavă *ohabă*. Dacă o astfel de moşie ar fi fost originară, lexemul corespunzător ar fi trebuit să reprezinte o formaţiune internă, în orice caz, să exprime o etimologie clară. Desigur, nu rareori în noile condiţii realiile despre care discutăm atestă schimbări de semnificaţie. Cuvântul ВО ОДА în contextul politic slav însemna în special „căpetenie militară”, în timp ce în ţările române accepţia lui principală e de „domnitor”[2]. O altă categorie de cuvinte intrate în limba romanicilor era reprezentată de lexemele ce nominalizau ceva nou. Sunt situaţii în care acestea formau adevărate serii de cuvinte, fapt ce demonstrează interesul deosebit al populaţiei romanice pentru obiectele respective.

BDD-A6620 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:47 UTC)

Drept exemplu vom cita împrumuturi privind agricultura: *claie, grindei, plaz, potâng, tânjală* etc.

De cele mai multe ori însă lexemele slave denumeau obiecte cunoscute romanicilor. O astfel de teză este demonstrată de perechile sinonimice sau cvasisinonimice privind domeniul vieţii materiale în accepţie largă, formate dintr-un termen moştenit din latină, din daco-moesică şi unul slav: *arat* (arom.) – *plug*, *căldare* – *vadră*, *curătură* (runc) – *ogor* (*laz*), *perete* (arom. *mur*) – *zid*, *piuă* (*steză*) – *dârstă*, *sărcl'edzu* (arom.) – *a plivi*, *secure* – *topor* (*teslă*), *staul* – *grajd*… Desigur, e vorba despre o sinonimie relativă, căci între obiectele sau acţiunile exprimate prin cuvintele moştenite şi cele având denumiri slave puteau exista deosebiri sensibile: *ac* – *igliţă*, *ciur* – *sită*, *inel* – *verigă*, *mai* – *ciocan*, *moară* – *râşniţă*; serii lexicale formate din elemente moştenite şi împrumuturi slave, semantic identice sau apropiate, ce reflectă domeniul culturii spirituale populare: *balaur* (*bală, drac, gogă*) – *zmeu* (*hală, iazmă*), *a fermeca* (*a descânta*) – *a vrăji* (*a obroci*), *împărat* – *crai*, *a prezice* (*a agura* „a proroci a bine") (înv.) – *a meni* (*a cobi*), *Sânziene* – *Rusalii* (*Drăgaica*), *soartă* – *noroc* (*trişte* „soartă vitregă",), *strigoi* (*strigă*) – *moroi* (*vârcolac*), *urâciune* „urare" (înv.) – *colindă* (sorcovă), *zână* (*Ştimă*) – *samodivă*. Cuvintele slave la nivelul conţinutului, în multe cazuri, le dublează pe cele moştenite. În concluzie, ele nu constituie mărturii privind originea realiilor corespunzătoare. O constatare similară ar fi valabilă şi pentru termenii slavi fără echivalente (semantice) de proveniență latină.

În acest context, care ar fi cauza pătrunderii termenilor slavi respectivi în idiomul nostru? Ce-i determina pe romanici să includă în vorbirea lor astfel de lexeme? Pentru a răspunde la această întrebare am supus examinării o serie de cuvinte slave bulgare din cea de-a doua categorie ce atestă un semantism specific, cum ar fi: *a cinsti, a clipi, drag, gângav, gleznă, a glumi, a greşi, a iubi, jale, lacom, lene, a miji, nădejde, a osteni, a pipăi, a pârî, a pomeni, a se posomori, rană, slab, a se topi* (despre zăpadă etc.), *vârstă*. În prezent vocabularul românesc nu atestă cuvinte moştenite cu astfel de accepţii. Pe de altă parte, ar fi un neadevăr să credem că până la contactul intens cu slavii, bulgari romanicii nu ar fi cunoscut obiectele menţionate şi respectiv denumirile lor, adică nu ar fi distins noţiunea de „dragoste", de „glumă", de „oboseală" etc. Fără îndoială, atât obiectele în chestiune, cât şi denumirile lor erau bine cunoscute romanicilor. Substituirea denumirilor mai vechi, moştenite, ale „realităţilor" indicate prin cuvinte slave se datorează altor cauze. Această înlocuire de termeni se explică prin factorul bilingvism. Într-adevăr, în urma contactului dintre romanici şi slavii bulgari, cel puţin zonal, romanicii asimilează idiomul bulgar până la un nivel foarte avansat, devenind astfel bilingvi. Ei continuă să utilizeze în mod curent limba primară, adică maternă, dar apelează destul de des, din diverse motive, la idiomul slav, împrumutând cuvinte, sintagme, expresii etc. Termenul slav putea fi considerat mai comod de către vorbitor fie pentru faptul că-i venea mai uşor în minte, fie pentru că era mai avantajos din punct de vedere semantic sau formal. De exemplu, lexemul polisemantic moştenit *unghie* la nord de Dunăre, cu sensul de „copită", va înceta să mai circule, fiind înlocuit prin împrumutul slav care avea un singur înţeles. La fel va ieşi din uz expresia *ope* (<opus, est), cedând locul termenului slav *trebuie,* care reflectă o organizare morfologică mai regulată. Nu ar fi exclus ca din aceeaşi cauză a morfologiei defective verbul moştenit *a vie* (< *vivere*) să fi fost substituit prin sl. *a trăi*.

BDD-A6620 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:47 UTC)

Tot bilingvismului româno-bulgar se datorează prezența, în vocabularul nostru, a numeroase perechi sinonimice sau cvasisinonimice, diverse serii hiponimice etc., formate din unități moștenite și din împrumuturi slave bulgare. Exemple: *albie* (moșt.) – *copaie* (sl.), *arină* (înv.) – *nisip* (prund), *beregată* (cerbice, grumaz, ceafă) – *gât* (gâtlej), *boace* (reg.) – *glas, bour – bivol, brumă – chiciură* (promoroacă), *burete – ciupercă, căldare* (găleată) – *vadră, cale* (cărare) – *drum* (colnic, potecă), *căpătâi – pernă, căţân* (arom.) – *blid, ciur – sită, câmp* [agru (reg.), câmpie, runc] – *ogor, corp* (megl.) – *trup, curte – ogradă, deşert – gol* (pustiu), *dinte – zâmți, dor – dragoste, falce* (subst. dispărut) – *coasă, farmec – vrajă, față – obraz, fiară – dihanie (gadină, jivină), fuste* (înv.) – *suliță, gratie – zăbrea, grăunte* [*fauă* (arom.)] – *bob, gruie* (reg.) – *cocor* (*stârc*), *grumur* (arom.) [*agest* (reg.)] – *grămadă* (vraf), *gură* (bot, rost) – *rit,* im (înv.) – *noroi* (*mlaştină, mocirlă, nămol, tină*), *lac* (*bâlc*) – *baltă* (*iaz*), *lânged* (înv.) – *bolnav, lingoare* (s. înv.) – *boală* [*boleaznă* (reg.), *boleşniță* (reg.)], *mai – ciocan, măciucă* (*ghioagă*) – *bâtă, mănunchi – snop, moară – râşniță, muiere* (*soție*) – *nevastă, munte* (*coastă, culme, grui, măgură*) – *deal* (*grind, movilă, pisc, vârf*), *nap – gulie, negură* (*ceață*) – *măglă* (înv.), *nuia* (*vargă*) – *joardă, nume – poreclă, nutreț* [*vipt* (înv.)] – *hrană, pană* (arom.) – *cârpă, par – stâlp, păr* (*coadă*) – *plete* (*chică, cosiță*), *parângă – prăjină, păşune – izlaz, perete* [mur (arom.)] – *zid, picior – crac, piele* (*scoarță*) – *blană* (*coajă*), *piuă* (*stează*) – *dârstă, pâine – pită, ploaie* [*plointe, vreme ploioasă* (reg.)] – *bură* (*lapoviță, sloată*), *popor* [*gint* (înv.)] – *norod, preot – popă, pulbere – praf purcel – godac, rețea – mreajă, rândunea – lăstun, sănătos* [*sân* (arom.), *întreg*] – *zdravăn, sunt* (înv.) – *sfânt, spaimă* [(*frică, temoare* (înv.)] – *groază, spate* [*ceară* (reg.), *spinare, şale*] – *circă* [*gârbă* (înv.)], *staul* [*căprăreață.* (reg.), *purcăreață* (reg.), *țarc, văcăreață* (reg.)] – *grajd* (*cocină, coştereață, coteț, ocol*), *strămurare – băț, stup – ulei* (reg.), *stupă* (reg.) – *câlți, stur* (înv.) – *sloi, sunet* [*sun* (înv.)] – *zgomot, şerb – rob, teară* (*bătătură*) – *natră, timp – vreme, trunchi* (*buştean*) – *bârnă, turmă – cireada* (*cârd*), *undă* (înv.) – *val, unghie – copită, untură* (*seu*) – *slănină, vacă – ialoviță, venin* [*toapsec* (înv.)] – *otravă, veşminte – odăjdii, vită* [*năimaie* (reg.)] – *dobitoc, vânt* (*furtună*) – *vijelie* (*vifor, viscol*), *zâna* [*ştimă, şteamătă* (înv., reg.)] – *vedenie* [*samodivă* (reg.)] etc.; *a adulmeca – a mirosi, a alunga – a goni* [*a prigoni, a întiri* (înv.)], *a arunca – a zvârli, a băga – a vârî* (a ticsi), *a căpăta – a dobândi, a căuta* (de) – *a griji, a certa* [*a imputa* (înv.), *a mustra*] – *a dojeni* (*a ocări, a propozi, a sfădi*), *a defăima – a bârfi* (*a cleveti, a huli, a ponosi*), *a* (se) *deştepta – a* (se) *trezi*, *a* (*se*) *feri – a* (*se*) *păzi*, *a frige – a prăji, a încerca – a ispiti, a închega – a slei, a întărită* [*a asmuță, a invita* (înv.)] – *a zădărî, a întoarce – a suci, a* (*se*) *lăuda – a* (*se*) *făli, a lua – a primi, a lucra – a munci* (*a trudi*), *a mişca – a urni, a mura* (*cânepa…*) – *a topi, a pănăta* (înv.) – *a se tângui, a i se părea – a i se năzări* (*a i se năluci*), *a peți – a* (*se*) *logodi, a răposa* (sl. înv.) – *a se odihni, a râde – a zâmbi* (*a chicoti, a se hlizi, a rânji, a hohoti*), *a săpa – a prăşi, a scăpa* (de) – *a* (se) *izbăvi, a sparge* [*a crăpa, a despica, a smicura* (înv.) – *a zdrobi* (*a plesni, a strivi, a stropşi*), *a striga – a răcni, a suferi* (*a zace*) – *a boli, a sughița – a icni, a tăcea – a o mâlci, a tăia* (*a reteza*) – *a teşi* (*a ciopli*), *a trage – a târî, a treiera – a îmbiați, a ucide* (*a răpune*) – *a omorî, a undeza* (înv.) – *a clocoti, a vie* (înv.) [*a custa* (înv.)] – *a trăi, a vrea* [*a deşidera* (înv.)] – *a pofti* (*a jindui, a râvni*) etc.

În concluzie, numărul foarte mare al împrumuturilor slave bulgare din lexicul nostru, statutul lor în diferite structuri se explică, pe de o parte, prin factorul „obiecte

BDD-A6620 © 2011 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:47 UTC)

de inovaţie", iar pe de alta, prin situaţia lingvistică ce se crease în urma contactului de lungă durată al celor două etnii în discuţie, prin bilingvismul româno-bulgar. Mai sus au fost citate elemente lexicale ca probe ale bilingvismului româno-bulgar. Dispunem şi de câteva dovezi din domeniul vocalismului slav de natură să pună în evidenţă împrejurările speciale de asimilare a cuvintelor slave bulgare de către idiomul romanic. Astfel, comparând aspectul fonetic al unor împrumuturi slave din dacoromană ca *bogat, copită, rogoz, topor* cu cel al corespondentelor lor aromâne *bugat, cupită, rugoz, tupor*, constatăm că în primul caz lui *o* neaccentuat originar din prima silaba îi corespunde vocala *o*, în timp ce în cazul al doilea – vocala *u*. Această diferenţă de tratament ar putea reflecta o necoincidenţă cronologică a pătrunderii lexemelor citate în cele două idiomuri. Fonetismul aromân reflectă faza iniţială a bilingvismului, când vorbitorii romanici, care nu cunoşteau încă suficient de bine limba secundară, slava, substituiau unele sunete din cuvintele împrumutate, potrivit deprinderilor lor de pronunţare. Or, după cum se ştie, la acea epocă, în elementele fondului moştenit orice *o* neaccentuat trecea la *u*: *cuptor* < *coctorium, purcel* < *porcellus, ureche* < *oricla*. De aici şi înlocuirea unui asemenea *o* prin *u* în cuvintele slave din aromână. Şi, întrucât aromânii vor părăsi, în majoritate, relativ devreme spaţiul etno-lingvistic bulgar, vocala *u* la ei se va menţine şi în perioadele de mai târziu.

Vocalismul *o* din formele daco-romane, din contră, fixează faza târzie, poate de încheiere, a bilingvismului, când vorbitorii, posedând bine limba secundară, nu-l mai substituiau pe *o* neaccentuat prin *u* în împrumuturile venite din ea.

În fine, o mărturie a unui fenomen de bilingvism româno-slav, local, e împrumutarea din slavă de către megleniţi a morfemelor flexionare *-m* şi *-s*, precum şi a sufixului gerunzial *-aiki*. Ex. megl. *–aflum*, *-aflişi* (*-afli*); *-şideaiki* (*-şezând*).

Deşi dezbătută în mai multe rânduri, problema de stabilire a limitelor de contactare a celor două idiomuri rămâne în continuare destul de neclară. În studiile mai vechi întâlnim ideea că slavii au avut legături strânse cu romanitatea răsăriteană odată cu stabilirea lor pe teritoriile carpato-dunărene. Ulterior, s-a observat că fonetismul termenilor slavi din limba română, cu câteva excepţii, nu e prea vechi, adică nu datează din sec. V-VII, ci dintr-o perioadă mult mai târzie, din sec. IX-XII. În opinia unor autori, cuvintele slave într-adevăr ar fi fost împrumutate mai devreme, însă în graiul romanicilor îşi modificau permanent aspectul fonetic potrivit schimbărilor „organice" ce aveau loc în limba slavă. Această explicaţie este, după părerea unor autori, inacceptabilă (vezi Raevschi N. [149]). O astfel de readaptare permanentă a elementelor lexicale slave, sub aspect fonetic, în vorbirea romanică este contrazisă de cele cinci reflectări pe care le atestă Y (ius mare) în cuvintele: *scump* < СКПЪ, *crâng* < КРАГЪ, *gâscă* < ГЪСКА (<ГУСЬ), *potecă* < ПОТЕКА (< ПУТЬ, *(valea) Dab (=ului)* < ДАБ/ДЪБ (< ДАБЪ). Dacă elementele lexicale slave bulgare ar fi pătruns masiv în idiomul romanic, începând cu sec. V-VII, în ele s-ar fi reflectat principalele faze atestate de fonetica slavă. Realitatea însă nu confirmă acest fapt.

Pentru o datare cât mai exactă a contactului romano-bulgar, e nevoie de o inventariere şi o analiză a proceselor fonetice ce au avut loc în istoria limbii bulgare şi modul în care au fost reflectate în cuvintele noastre de origine slavă. Astfel, până prin mijlocul sec. IX în ГРАДИНА, ДРАГ, ПРАГ, grupul *pa(ra)* nu fusese încă supus metatezei, termenii citaţi

BDD-A6620 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:47 UTC)

păstrând forma **gardina, *dargŭ, *pargŭ*. Împrumuturile respective din română au la bază etimoane slave cu metateza realizată, de unde şi concluzia că asemenea cuvinte pătrund în ea începând cu cea de-a doua jumătate a sec. IX. Un alt exemplu: vocala scurtă *u* (ъ) în protoslavă avea articulaţie plină: rom. *mătură* < protosl. **metŭla, *sută* < **sŭto*. În slava veche sunetul respectiv devine redus (ultrascurt), ca, mai târziu, în poziţie neaccentuată, să dispară. Etimoanele cuvintelor româneşti de provenienţă slavă bulgară atestă faza când cele două procese fonetice din urmă sunt deja încheiate: *a sfârşi* < СЪВРЪШИТИ, *a slei* < СЪЛИАТИ; *dobitoc* < ДОБЪІТЪКЪ, *zâmboc* „cuiul de la cataramă” (reg.) < *ЗУБОКЪ. Asemenea probe şi altele de felul lor demonstrează că împrumuturile slave bulgare din limba română nu pot fi anterioare celei de-a doua jumătăţi a sec. IX.

Aceleaşi argumente pot fi invocate şi în cazul limitei superioare a contactului româno-bulgar. Problema ce apare în discuţie este cea referitoare la etapa de încheiere a bilingvismului, proces finalizat cu asimilarea slavilor de către romanici. Pentru clarificarea acestui subiect, E. Petrovici utiliza dovezile oferite de toponimie, adică termenii slav-bulgari nord-dunăreni din limba română prezentau faza fonetică mediobulgară ЪН (*-ân*) a lui Y primar. Exemple: *Câmpina, Dâmbova, Glâmboca.* Ceea ce înseamnă că slavii bulgari au fost prezenţi pe acest teritoriu până spre sec. XII. Teza examinată pare a fi bine argumentată, putând fi completată şi de fonetismul unor apelative de provenienţă slavă, cum ar fi împrumuturile: *câş* „ciunt” (reg.) (< bulg. КЪС „scurt”), *gâscă* (< ГЪСКА), *prăjină* (< ПРЪЖИНА), ale căror etimoane au în structura lor fonetică ъ pentru *Y.* Şi, întrucât în bulgară procesul trecerii lui *ЪН* la *Ъ* se încheie în prima jumătate a sec. XIII, putem admite că în aceeaşi perioadă se finalizează procesul de simbioză şi bilingvism romano-bulgar.

În această ordine de idei, legăturile noastre etnice şi lingvistice cu slavii bulgari s-au întins pe o perioadă de peste trei veacuri. Ca rezultat, la nord de Dunăre, grupul slav a fost asimilat de etnia romanică majoritară.

Referinţe bibliografice

1. Bruske H. *Die russischen und polnischen. Elemente des Rumanischen*. În: Jb. XXVI-XXIX, 1921, p. 56-77.

2. Lobiuc I. *Lingvistică generală.* Iaşi: Institutul European, 1997, 296 p.

3. Raevschi N. *Contactele romanicilor răsăriteni cu slavii (pe bază de date lingvistice)*. Chişinău: Ştiinţa, 1988. 288 p.

4. Rosetti Al. *Influenţa limbii slave meridionale asupra limbii române (sec. VI-XII)*. În: EARSR, Bucureşti, 1954, p. 98-123.

5. Sala M. *De la latină la română*. Bucureşti: Univers Enciclopedic, 1998. 164 p.

Note

1 Cuvântul slav respectiv – ОХАБА – etimologic e legat de verbul ОХАБИТСА – „a se abţine”, „a opri”.

2 Cf. Ştefan-Voievod, – Vodă, Mihai-Voievod, – Vodă.

Institutul de Filologie
(Chişinău)

BDD-A6620 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:47 UTC)